

Motion till riksdagen 2020/21:3986

av **Linda Westerlund Snecker m.fl. (V)**

med anledning av prop. 2020/21:170 Barn som bevittnar brott

1 Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör tillsätta en utredning i syfte att se över möjligheten att lägga till risken för att barnet ska bevittna våld som ett rekvisit i barnfridsbrottet och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör utreda hur en ny form av barnombud skulle kunna stärka barns rättsliga ställning när barnets vårdnadshavare av något skäl saknar förmåga att uppfylla sina plikter som barnets ställföreträdare, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.

2 Inledning

Mäns våld mot kvinnor är ett allvarligt samhällsproblem som pågår mitt ibland oss, oavsett klass, etnicitet eller religion. Det riktas mot kvinnor för att de är kvinnor. Är hon mamma så finns också risken att hennes barn drabbas. Brottsstatistiken visar att de kvinnor som utsätts för våldsbrott ofta är bekanta med eller har en nära relation till den som utpekats som gärningsman. Var fjärde kvinna har någon gång i sitt liv utsatts för brott i en nära relation i Sverige. Kvinnan har då i regel blivit utsatt för systematiska, upprepade och upptrappade kränkningar och förödmjukelser i form av kontrollerande beteenden med inskränkningar i sin frihet, hot, trakasserier, misshandel och/eller sexualbrott. Kvinnor utsätts oftare än män för grovt, upprepat och kontrollerande våld från en partner. I jämförelse med män är det också mycket vanligare att kvinnor utsätts för sexuellt våld i nära relationer. Även i samkönade par kan det förekomma våld. Det våld som hbtq-personer utsätts för i nära relationer osynliggörs dock ofta och uppmärksammas inte i samma utsträckning som andra former av våld i nära relationer. Mäns våld mot kvinnor definieras av Världshälsoorganisationen (WHO) som ett utbrett folkhälsoproblem och en kränkning av de mänskliga rättigheterna.

Restriktionerna i den pågående pandemin har medfört att mäns möjligheter till kontroll och våldsutövning mot kvinnor de har en relation med har ökat. 2020 anmäldes 16 461 misshandelsfall mot en kvinna i en närstående relation jämfört med 14 261 anmälningar 2019. Det innebär en ökning med 15,4 procent mellan åren 2019 och 2020. Även kvinnojourerna vittnar om ett ökat antal kvinnor som söker skydd och stöd hos dem. Mörkertalet för dessa brott är vanligen stort. Sammantaget innebär detta att allt fler barn tvingas bevittna våld i sina hem.

I Sverige finns omkring 2,2 miljoner barn under 18 år. Tidigare forskning visar att fler än vart tionde barn i Sverige någon gång har upplevt våld mellan närstående vuxna och att många av dem har gjort det ofta (SOU 2019:32 s. 55). Rädda Barnen uppskattar att omkring 200 000 barn lever med våld som en del av sin vardag. Att som barn bevittna att en närstående blir utsatt för våld eller andra övergrepp riskerar att få förödande konsekvenser. Forskning visar att det ofta är värre att se ett brott mot någon annan än att själv vara det primära offret, och att det är ännu värre att enbart höra ett övergrepp än att vara det primära offret.¹ När en förälder använder våld mot den andra föräldern blir barnet känslomässigt övergivet och skyddslöst. Den ena föräldern blir då en hotfull angripare och den andra ett utsatt offer, vilket kan skada barnets anknytning till båda sina föräldrar. Många barn känner ansvar för att skydda den som angrips och agerar också för detta.² En del barn upplever att de själva är orsaken till våldet och drabbas av svåra skuldkänslor. Det är också så att barnet kan oroas för att själv bli utsatt för liknande övergrepp mot sin egen kropp, en oro som forskningen visar kan vara befogad. Barn som upplever våld av och mot sina omsorgspersoner löper större risk att utveckla symtom som ångest, nedstämdhet, posttraumatisk stress och beteendeproblem, som trots och uppförandestörning, än barn som inte har sådana erfarenheter. Studier av långsiktiga konsekvenser visar att bland barn som upplevt våld i hemmet så löper särskilt flickorna ökad risk för att också senare i livet uppleva våld och vad gäller pojkarna för att utsätta andra för våld. Upplevelserna av våld riskerar alltså att föras vidare som ett maktmedel på ett könsrelaterat sätt.

Länge var den allmänna uppfattningen att våldet i princip enbart drabbade den som utsattes för misshandel eller sexuellt övergrepp. I Kvinnofridsutredningen (SOU 1995:60) uppmärksammades barn i våldsmiljöer i ett eget kapitel med referenser till utländsk forskning.³ Betänkandet Barnmisshandel (SOU 2001:72) diskuterade bevittnandet men avstod från att föreslå kriminalisering. Utredningen ledde dock till en straffskärpningsgrund för ”brott som varit ägnat att skada tryggheten och tilliten hos ett barn i dess förhållande till en närstående person” i 29 kap. 2 § brottsbalken. År 2006 blev barn som bevittnat våld brottsoffer i två bemärkelser, dels inom socialtjänsten som skulle erbjuda dem stöd och hjälp, dels genom att de fick rätt till en särskild form av brottsskadeersättning av staten efter ansökan hos Brottsoffermyndigheten.

Vänsterpartiet ser de senaste decenniernas utveckling på området som viktiga men otillräckliga. Därför har Vänsterpartiet återkommande och i flera sammanhang lyft frågan om att stärka skyddet för barn som bevittnar våld (se t.ex. mot. 2017/18:3605, mot. 2018/19:2227, mot. 2019/20:142).

Vi har bl.a. lyft att möjligheten till brottsskadeersättning inte har varit tillräcklig för att tillgodose barns behov av upprättelse. Antalet ansökningar har varit få och barns

¹ Överlien, Carolina i Nordisk socialt arbeid 2007 nr 4, s. 238–250.

² Överlien, Carolina, Våld i hemmet: barns strategier, Gleerup 2012.

³ del A s. 363 ff.

närvaro på brottsplatser har inte uppmärksammats tillräckligt av polis och åklagare, vilket medfört att en stor del av ansökningarna om bevitnandeersättning har avslagits. Vidare förekommer det att barn som vill berätta inte får vittna, trots att barnet varit huvudvittne till våldet i hemmet. I princip gäller att var och en som inte är part i målet får höras som vittne, men alla har en lagstadgad rätt att vägra vittna mot närstående. Det undantaget kan bli aktuellt när ett barn bevitnat brott i en nära relation. För förhör med ett vittne som är under 15 år krävs oftast att vårdnadshavaren medverkar till det. Rätten att få vittna eller att avstå bör inte vara upp till vårdnadshavare och än mindre till den misstänkta förövaren att styra över. Först om barnet får status som målsägande ändras detta. Och först om den föreslagna kriminaliseringen genomförs uppfyller Sverige förpliktelsen enligt barnkonventionens artikel 19 om att vidta alla lämpliga lagstiftningsåtgärder för att skydda barnet mot psykiskt våld.

Vänsterpartiet välkomnar därför regeringens förslag, som vi står bakom i alla delar. På vissa områden vill vi dock gå längre än regeringen. Vi redogör för våra förslag nedan.

3 Regeringens förslag

För att stärka det straffrättsliga skyddet för barn som bevitnar våld mellan närstående, t.ex. att pappa misshandlar mamma eller ett syskon, föreslår regeringen att det införs ett nytt gradindelad brott, barnfridsbrott, som innebär att det blir straffbart att utsätta ett barn för att bevittna vissa brottsliga gärningar, såsom vålds- och sexualbrott, i nära relation. Det nya brottet gör att barnet blir brottsoffer fullt ut och får status som målsägande. Straffet föreslås vara fängelse i högst två år. Är brottet grovt döms för grovt barnfridsbrott till fängelse i lägst nio månader och högst fyra år. Det föreslås även en särskild straffskala för ringa brott. Vänsterpartiet noterar med tillfredsställelse att skadegörelse ingår bland de gärningar som föreslås ligga till grund för barnfridsbrott, vilket medför att bevitnande av att djur skadas eller dödas kan få straffrättslig effekt.

Att barnet blir målsägande medför att barnet får rätt till skadestånd från gärningsmannen liksom rätt till ”riktig” brottsskadeersättning på samma villkor som övriga brottsoffer. Därmed fyller den särskilda brottsskadeersättningen från staten för barn som bevitnar brott inte längre någon funktion, utan tas bort. För att stärka barnens ställning generellt utvidgas uppdraget för den som är särskild företrädare för barnet enligt lagen om särskild företrädare för barn på ett efterlängtat sätt till att även avse åtgärder för att barnet ska få sitt skadestånd och att vid behov även ansöka om brottsskadeersättning.

4 Vänsterpartiets förslag

4.1 Risken för att barnet ska uppleva våld bör beaktas

En förutsättning för att straffansvar för barnfridsbrott ska komma i fråga är enligt regeringens förslag att barnet har bevitnat den brottsliga gärningen. Regeringen anser i likhet med utredningen (SOU 2019:32) att det skulle föra för långt att låta alla former av upplevelser av brottets konsekvenser omfattas av straffbestämmelsen. Någon form av avgränsning måste därför göras. Uttrycket bevittna bör enligt regeringen förstås så att barnet ska ha sett eller hört den brottsliga gärningen begås. Det är alltså inte tillräckligt

att barnet enbart ser följderna av gärningen eller att barnet upplever att våldsamheter är på gång. För att barnet ska anses ha sett eller hört den brottsliga gärningen krävs att barnet på något sätt har uppfattat händelseförloppet genom att se eller höra de moment i gärningen som gör den straffbar, t.ex. att det förekommit våld eller högljudda, aggressiva och hotfulla uttalanden. Däremot behöver barnet inte ha bevittnat hela händelseförloppet (prop. 2020/21:170 s. 23–24).

Ett antal remissinstanser invänder mot regeringens bedömning att barnet måste ha bevittnat våldet för att straffansvar ska komma i fråga. Kvinno- och tjejjouren i Umeå, Kvinnohusföreningen i Umeå liksom Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige (Roks) anser att det också bör handla om risken för att ett barn utsätts för att bevittna våld. Rädda barnen förordar i sitt remissvar att barnfridsbrottet bör omfatta barns upplevelse av våld med såväl syn-, hörsel- som känslolntryck. Därmed bör det vara tillräckligt att barnet har befunnit sig i omedelbar närhet till våldshandlingen, t.ex. i bostaden. Västra Götalandsregionens kompetenscentrum om våld i nära relationer (VKV) anser att barnfridsbrottet även borde innefatta vad barnet har upplevt i form av exempelvis psykiskt, materiellt och latent våld mot en närstående som kan vara nog så skadligt för barn som att bevittna det fysiska våldet. Enligt Åklagarmyndigheten kan det uppstå bevisproblem i de fall där barnen ligger och sover och vaknar under ett bråk. Om barnen hör vad som händer och smyger upp och ser ett brott begås kommer de att kunna berätta om vad de sett eller hört, men man menar att det kan bli mycket svårt att bevisa att gärningspersonen skulle agerat på samma sätt även med kännedom om att barnet såg eller hörde händelsen.

Vänsterpartiet kan ha viss förståelse för regeringens resonemang om att en avgränsning av det straffbara området är nödvändigt, inte minst utifrån legalitetsprincipen och straffrättens krav på förutsägbarhet. I Nya Zeeland reglerar Domestic Violence Act från år 1995 många aspekter av våld i nära relationer. En del av lagstiftningen rör barn som bevittnar våld mot en person som barnet har en nära relation till. Detta betraktas enligt lagstiftningen som psykisk/psykologisk misshandel av barnet. Förutom fall där barnet ser eller hör våldet kriminaliseras även fall där det finns en konkret risk för att barnet ska se eller höra våldet. Utredningen nämner Nya Zeelands lagstiftning (SOU 2019:32, s. 153). Regeringen uttrycker att det för straffansvar för bevittnandebrottet krävs att gärningspersonen har begått gärningen med uppsåt som måste täcka såväl grundbrottet som att det funnits ett barn som bevittnat gärningen samt att likgiltighetsuppsåt är tillräckligt (prop. 2020/21:170 s. 27 och s. 46). Vänsterpartiet vill se över möjligheterna att uttryckligen beakta risken för att barnet ska bevittna våldet även i den svenska lagstiftningen.

Regeringen bör därför tillsätta en utredning i syfte att se över möjligheten att lägga till risken för att barnet ska bevittna våld som ett rekvisit i barnfridsbrottet. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

4.2 En ny form av barnombud

I utredningen SOU 2019:32, som ligger till grund för regeringens förslag, konstateras att vissa frågor om ytterligare åtgärder för att stärka barns rättsliga ställning bör utredas vidare. Utredningen menar att en ny form av ombud för barn skulle behöva utredas särskilt. Någon utomstående aktör kan behöva träda in om barnets vårdnadshavare av olika skäl saknar förmåga att uppfylla sina plikter som barnets ställföreträdare. Detta utöver de befogenheter som redan finns för den sociala barnvården med stöd av

tvångslagstiftningen. Föräldrar som har utsatts för våld eller andra brott kan ha en nedsatt förmåga att stötta och hjälpa sina barn. Barn som har bevittnat eller utsatts för övergrepp och/eller våld kan även ha ett särskilt behov av att någon utomstående tar hand om deras intressen. Det kan t.ex. handla om att barn får tillgång till relevant traumabehandling eller liknande. Utredningen konstaterar även att det i samband med vårdnadstvister kan finnas behov av att någon utomstående träder in för att tillvarata barnets intressen på ett liknande sätt som de ställföreträdare som förordnas i LVU-mål gör. Vänsterpartiet har tidigare motionerat om att barn ska ha rätt till eget ombud när föräldrarna tvistar om vårdnad, boende och umgänge (se bl.a. mot. 2018/19:758 och mot. 2020/21:3928).

Regeringen bör utreda hur en ny form av barnombud skulle kunna stärka barns rättsliga ställning när barnets vårdnadshavare av något skäl saknar förmåga att uppfylla sina plikter som barnets ställföreträdare. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

4.3 Likvärdiga barnahus i hela landet

I dag finns barnahus på ett trettiotal platser i landet. Där samverkar polis, socialtjänst och hälso- och sjukvård m.fl. aktörer för att hjälpa barn som utsatts för brott. Utredningen SOU 2019:32 konstaterar att tillgången till och innehållet i verksamheten varierar i olika delar av landet, vilket är problematiskt eftersom alla barn har rätt till likvärdigt stöd och likvärdiga myndighetsinsatser. Utredningen ser därför behov av att se över om det bör införas en central reglering eller styrning av barnahusens verksamhet i syfte att öka likvärdigheten. Länsstyrelsen i Stockholm skriver i sitt remissvar på utredningen att det i dag inte är möjligt att föra statistik för jämförelse och utveckling av barnahusverksamheten som helhet då information från respektive samverkanspart saknas eller är bristfällig och statistik mellan myndigheter inte går att samköra. Barnahusen saknar därmed möjlighet att utvärdera sina verksamheter. Länsstyrelsen i Stockholms län anser därför att författningsändringar kan vara nödvändiga samt att det vore önskvärt med en ansvarig myndighet för att åtgärda bristen på nationell styrning, samordning och uppföljning.

Barnafrid, nationellt kunskapscenter om våld mot barn, vid Linköpings universitet refererade i sitt remissvar till att det vid Barnafrids utvärdering 2018/2019 av samtliga barnahus bl.a. konstaterades att det saknades nationell styrning som slår fast att barn som misstänks vara utsatta för brott ska utredas i en barnvänlig miljö där berörda myndigheter samlas och samverkar under ett tak och där brottsutredning, skydd samt fysisk och psykisk hälsa beaktas. Vidare konstaterades att det saknas en nationell samordning av verksamheten i barnahus varför Barnafrid föreslår att en nationell handlingsplan utarbetas för att likrikta barnahusens arbete.

Vänsterpartiet anser att det så långt det är möjligt ska undvikas att ett barn slussas runt mellan flera olika myndigheter och att barnet inte ska behöva upprepa sin historia för flera olika personer. Barnahus är ett bra exempel på en trygg och barnvänlig miljö där barn som misstänks vara utsatta för övergrepp är i centrum för utredningsprocessen. Det är ytterst viktigt att alla barn som behöver det får tillgång till den verksamheten och att insatserna håller lika god kvalitet och är likvärdiga över hela landet. Detta är viktigt också för att berörda professioner ska kunna samordna sina insatser till gagn för såväl barnet som rättsutredningen.

Regeringen bör därför ta fram en nationell plan för barnahusens verksamhet i syfte att förbättra likvärdigheten och tillgången till insatser för alla barn.

I samband med detta bör regeringen även utreda hur barns specifika behov kopplat till förundersökning, rättsprocess, stöd- och skyddsåtgärder bättre kan tillgodoses och föreslå förbättringsåtgärder på området.

Linda Westerlund Snecker (V)

Christina Høj Larsen (V)

Jon Thorbjörnson (V)

Gudrun Nordborg (V)

Jessica Wetterling (V)